

1.01
Prejeto 22. 9. 2000

UDK 796.5(497.4)"1945/1950"

Natalija Glažar*

Snovanje turizma v Sloveniji 1945-1950

IZVLEČEK

Začetki organiziranega turizma v Sloveniji po drugi svetovni vojni, ki je temeljil predvsem na "delavskem turizmu". Snovalci turizma v Sloveniji pa zaradi bogatih predvojnih izkušenj kažejo tudi višje želje po mednarodnem, zdraviliškem in potovalnem turizmu, ki se je začel realizirati v šele poznejših 60-tih in 70-tih letih. Trdne osnove za pospešeni razvoj turizma pa so bile postavljene že v prvih povojnih letih. Slovenija je v novonastali SFR Jugoslaviji imela poleg Hrvaške vodilno vlogo glede na predvojno stopnjo turističnega razvoja. Prav tako pa je bila tudi zgled in pobudnik turističnega razvoja za ostale predele Jugoslavije kot tudi za državo kot celoto.

Ključne besede: turizem, povojna obnova, investicije v turistične in gostinske objekte, turizem, gostinstvo, turistična društva, promet, hotelirstvo

ABSTRACT

TOURISM IN SLOVENIA BETWEEN 1945 AND 1950

While organised tourism in Slovenia after the Second World War was initially based on "workers' tourism", Slovenian tourism planners, drawing on a rich pre-war tradition, also aspired to international health and travelling tourism. Although solid foundations for the rapid development of tourism had been laid already in the first post-war years, it was not until the late 1960s and the early 1970s that these aspirations began to materialize. Due to its pre-war advance in this area, Slovenia, together with Croatia, played a leading role in the development of tourism in the People's Federal Republic of Yugoslavia, being a model and promoter for other parts of the federation.

Key words: tourism, post-war reconstruction, investments, catering, hotel trade, associations, traffic

Začetki turizma v Sloveniji po končani drugi svetovni vojni imajo lastnosti, ki so značilne tako za takratno gospodarsko politiko kot tudi za takratne širše družbene in politične razmere v novi državi. Gospodarska situacija zajema predvsem plansko gospodarstvo z načrtovanjem petletk, iz katerih turizem ni bil izvzet. Razumljivo je, da je bil turizem v povojnem planiranju gospodarske obnove

* Prof. zgodovine in sociologije, Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1.

potisnjen v ozadje gospodarskih načrtov¹ - razlogi so v porušeni infrastrukturi, v poudarku na pospešeni industrializaciji ter nacionalizacijski problemi (tudi turistično-gostinskih objektov). Gospodarska politika FLRJ v letih 1945/46 je poudarjala obnovo industrije, ker je le ta "hrbtenica" vsega gospodarstva in zato tudi pogoj za obnovo in delovanje vseh ostalih gospodarskih področij.² Takratni pojem "obnova industrije" je pomenil približati se ravni predvojne industrije - tako je tudi na področju turizma v celotnem prvem obdobju prisotno primerjanje s predvojnimi stanjem. Obnovitveni načrt Slovenije je v vsebinskem in časovnem pogledu ločeval dva sklopa: obnovo mest in podeželja ter obnovo gospodarstva. Gospodarska obnova kot osnova naj bi se kot temelj začela takoj, medtem ko je bila obnova mest in podeželja do konca leta 1945 še "začasna in zasilna", "načrtna in končna" pa naj bi se začela v letu 1946 in naj bi trajala najmanj pet let.³ Predvsem obnova mest in podeželja je ne samo zaradi bivalnih razlogov ampak tudi zaradi "turističnih razlogov" bila v tem času pomembna za snovalce turističnega razvoja v povojnem obdobju. Zato je bila obnova mest in podeželja velikokrat predmet razprav prvih državnih organov za turizem kot tudi turističnih društvenih odborov - predvsem zaradi prilagajanja nacionalnim obnovitvenim planom mest in podeželja.

Kljub navidezni odrinjenosti turizma kot gospodarske panoge v prvih "industrijsko usmerjenih letih" pa je turizem v takratni družbeni ureditvi in politični miselnosti našel neko posebno pozicijo, to pa je bil tudi razlog v poznejšem relativno hitrem razvoju. Predvsem je tu mišljena nova vloga turizma namenjenega delovnemu človeku - gre za sekundarno podporo **nujno potrebni delovni sili**, ki ima v obnovitvenih nacionalnih projektih in planiranih gospodarskih načrtih svoj pomemben delež. Pomembnost prispevka vseh delovnih ljudi po vojni je bila veliko večja, kot si mogoče danes predstavljamo. Ob tem pa ne gre pozabiti, da so v obnovitvenih načrtih KPJ računali tudi na "notranje domače vire" - tudi na prostovoljno in brezplačno delo, ki se je izražalo prek množičnih delovnih akcij, tekmovanj in udarništv.⁴ Turizem kot oblika "državne nagrade" za obnovo delovnih moči in udarniške volje je v tej delovni miselnosti vsekakor našel ugodno pozicijo. To potrjujejo zaključki regionalnih turističnih konferenc v letu 1948 (od 16. 11. do 3. 12. 1948) ki govorijo ne samo o "zasluženem odmoru in utrjevanju zdravja" pač pa tudi o tem, da so "izpolnjeni vsi notranji pogoji za izgraditev in napredek turizma".⁵ Te notranje pogoje si lahko za leto 1948 razlagamo predvsem v politično-ideološkem smislu, zelo težko v gospodarsko-finančnem smislu ali celo v smislu konkretne turistične infrastrukture, ki je bila v precej porušeni stanju. Zato ugotavljam, da turizem v prvih industrijsko - gospodarskih načrtih ni bil potisnjen v ozadje, pač pa je pridobil povsem svojo "specifično moralno pozicijo", ki ni bila nepomembna. Potrebno strokovnost dela na turističnem področju so pri-

¹ Božo Repe: Turizma ni mogoče zavreti, čeprav bi ga prepovedali z zakonom. Razvoj turizma v Sloveniji, 28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Bled 26. - 28. 9. 1996, str. 17.

² Jože Prinčič: Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu 1945-1956. Novo mesto, 1992 (dalje Prinčič, Slovenska industrija).

³ Prinčič, Slovenska industrija, str. 21.

⁴ Prav tam, str. 18. Drugi notranji viri pa so bili: brezplačno delo političnih zapornikov, denarna in materialna sredstva zasežena s konfiskacijo zaplenjenih podjetij ter akumulacija in amortizacija industrijskih in trgovskih podjetij, vojni dobiček, dohodki od prodaje Unrinega blaga.

⁵ Arhiv Republike Slovenije, AS 278, fond Komite za turizem in gostinstvo Vlade LRS (dalje AS, KTG), a.e. 693, šk. 17.

spevale še izkušnje tistih posameznih osebnosti, ki so delovale v turističnem sektorju že v predvojnem obdobju. Posledica vseh naštetih pogojev pa je bila, da so izkušeni snovalci turistične politike, ki so zagledali "zeleno luč za turizem" s strani najvišjih političnih nivojev - pokazali večje "turistične apetite" za različne usmeritve kot zgolj za delavski turizem. Vse to je bila ugodna podlaga za nekoliko kasnejši razvoj turizma v 60-tih in 70-tih letih, ki se je zato tudi hitreje razmahnil. Če ne bi bilo tako ugodne politične osnove na najvišji ravni, bi veliko težje prišli do masovnega in organiziranega, tudi inozemskega turizma v 60-tih in 70-tih letih, ki je zahteval že močno razvejano in organizirano turistično strukturo (turističnih podjetij, gostinskih in hotelskih objektov ter administrativno-državno organiziranost). Zato ugotavljam, da so bili začetki turizma zelo zgodnji (konec 40-tih let) in za povojne razmere presenetljivo dobro organizirani ter so nudili podlago za poznejši obsežnejši razvoj.

Čeprav sta do začetka petdesetih let prevladovala sindikalni turizem in izletništvo,⁶ pa v razvojnem elaboratu dr. Cirila Žižka, pisanem še v času vojne in domnevno za potrebe najvišjih političnih vrhov novo-nastajajoče države, z naslovom "Obnova turizma", srečamo razmišljanja o bodočem avtomobilskem turizmu, ki bi potreboval sodobne avtomobilske ceste, ki bi povezoval glavna mesta posameznih držav in so po njegovih besedah pomembne ne samo zaradi avtomobilskega turizma pač pa tudi za celotni ekonomski razvoj dežele.⁷ Pisec prav tako omenja mednarodni zračni promet (trans-atlantski promet v smeri Amerika-Evropa-Azija) ter potrebo po mednarodnem letališču. Poudarja pomen železniškega prometa na Balkanu, prav tako ločuje mednarodni in domači turizem. Seveda pisec poudari tudi novo vsebino turizma v novih družbenih spremembah "da se savremeni turizem razvija u sasvim drugom pravcu od dosadašnjeg, to jest, da se svojim večim delom, a u prvo vreme čak potpuno stavi u službu zdravstvenih, socialnih i kulturno-prosvetnih potreba naroda i da se tek u drugom redu unapreduje kao grana narodne privrede".⁸

Organizacijske oblike na državnem nivoju

V obdobju ob koncu 40-tih in v začetku 50-tih let nastajajo organizacijske oblike za turistično dejavnost na dveh področjih: a) upravno državne organiziranosti v okviru Ministrstva za trgovino in preskrbo LRS ter Sveta Vlade LRS za blagovni promet in b) nedržavne društvene organiziranosti, vendar z značilnostjo strokovne profesionalnosti; to so lokalna turistična društva in Turistična zveza Slovenije.⁹ Na državni ravni je področje turizma po vojni prevzel Odsek za turizem v okviru Oddelka za trgovino pri Ministrstvu za trgovino in preskrbo LRS (dalje MTP).¹⁰ Ministrstvo je bilo ustanovljeno 5. maja 1945, Odsek za turizem pa je že deloval

⁶ Repe, nav.d., str. 158.

⁷ AS, KTG, a.e. 617, šk. 14; dr. Ciril Žižek: Obnova turizma - elaborat, za katerega ni razvidno, s kakšnim namenom je bil pisan, razvidna pa sta dva datuma pisca: Rim, 21. 7. 1944 ter Bari, 2. 12. 1944.

⁸ Prav tam.

⁹ Natalija Glažar: Razvoj turizma v Sloveniji - ali - kaj najdemo v fondu Komiteja za turizem in gostinstvo Vlade LRS. Arhivi, 1996, št. 1-2.

¹⁰ Uradni list Predsedstva SNOS in Narodne vlade Slovenije, št. 5, 1945.

julija oz. avgusta 1945. Odsek sta vodila Anton Gnidovec ter Karel Kušar.¹¹ V letu 1947 je sledila reorganizacija z ustanovitvijo Uprave za turizem in gostinstvo LRS 30. maja 1947, ki je bila še vedno v organizacijski sestavi MTP.¹² Na področju Slovenije je imela splošno vodstvo nad ureditvijo turizma in nad izvajanjem turistične politike, organizirala je turistično propagando ter prenašala izvajanje načrtov na nižje organe ljudske oblasti.¹³ Uprava za turizem in gostinstvo je bila ukinjena 20. avgusta 1948 in njene pristojnosti je prevzel samostojni Komite za turizem in gostinstvo Vlade LRS.¹⁴ Glavna direkcija za gostinstvo, ki je bila v organizacijski sestavi Komiteja, je bila ustanovljena 20. maja 1949¹⁵ in je bila operativni upravni voditelj državnih gostinskih podjetij republiškega pomena. Z ukinitvijo Komiteja 11. aprila 1951 so njegove pristojnosti prešle na Glavno upravo za turizem in gostinstvo Vlade LRS,¹⁶ ki je bila v organizacijski sestavi Sveta vlade LRS za blagovni promet. Glavno upravo sta vodila direktorja ing. Viktor Turnšek in dr. Žiga Vodusek.¹⁷ Po ukinitvi Glavne uprave 10. 12. 1951 (delovala je le 8 mesecev) je njene pristojnosti prevzel sam Svet Vlade LRS za blagovni promet.¹⁸

Nedržavna organiziranost na področju turističnega sektorja je potekla v okviru prostovoljne društvene dejavnosti, ki je imela svojo bogato tradicijo in izkušnje že v predvojnem času. Predhodnik današnje Turistične zveze Slovenije je bilo Turistično društvo Slovenije (v nadaljevanju TDS), ki se je preimenovalo v Zvezo 5. septembra 1950 z Odločbo Ministrstva za notranje zadeve LRS.¹⁹ **Turistično društvo Slovenije** pa se prvič zasledi v povojnem obdobju v dokumentu Ministrstva za notranje zadeve LRS, obče upravni oddelek, **31. avgusta 1946**, s katerim je izveden postopek likvidacije Tujsko prometne zveze v Ljubljani in Tujsko prometne zveze v Mariboru (sklep sprejet na obeh občnih zborih, v Ljubljani 6. 6. 1946 in v Mariboru 18. 5. 1946). Obe zvezi sta istočasno sklenili, da "pripada premoženje po izvršeni likvidaciji novo ustanovljenemu Turističnemu društvu Slovenije".²⁰ V poznejšem obdobju v 50-tih letih so se turistična društva tako okrepila, da so za leto 1955 tvorila že pravo mrežo društvene dejavnosti v slovenskem prostoru. Tako je bilo število društev v Sloveniji ob koncu leta 1953 70, ob koncu leta 1955 pa že 95.²¹ Organizacije, ki so delovale na turističnem področju v samem začetku razvoja v letu 1946, so bile: Odsek za turizem pri MTP (vodja Karel Kušar), podjetje Turist-hotel (Marko Ivanetič), Zveza nameščencev in delavcev gostinske stroke (Cizej), Združenje gostinskih podjetnikov (dr. Levičnik), Podjetje Putnik (Prevoršek), Planinsko društvo in Turistično društvo.²²

¹¹ AS 230, fond Ministrstvo za trgovino in preskrbo LRS, a.e. 2705, šk. 79.

¹² Uradni list Ljudske republike Slovenije (dalje UL LRS, št. 22, 1947).

¹³ Brane Kozina: Republiški upravni organi v LRS od 1945-1953. Ljubljana 1996.

¹⁴ UL LRS, št. 36, 1948.

¹⁵ UL LRS, št. 17, 1949.

¹⁶ UL LRS, št. 15, 1951.

¹⁷ UL LRS, št. 15, 1951 in št. 39, 1951.

¹⁸ UL LRS, št. 39, 1951.

¹⁹ AS, KTG, a.e. 460, šk. 11.

²⁰ AS, KTG, a.e. 66, šk. 4; prvi podpisani predsednik TDS je dr. Ciril Žižek.

²¹ AS, KTG; a.e. 409, šk. 10; Letno poročilo TZS za poslovno dobo 1954/1955, str. 12.

²² AS, KTG; a.e. 579, šk. 13; prisotni na sestanku dne 9. 10. 1946.

Skica 1: *Turistična in olepševalna društva v Sloveniji.*²³

²³ AS, KTG, a.e. 409, šk. 10, Letno poročilo za poslovno dobo 1954/55.

V prvem povojnem obdobju so snovalci turizma iskali primerjave s predvojnimi obdobjem, predvsem v številčnih razmerjih ter v obsegu turističnega prometa. Tako so pogoste primerjave o stanju turističnih krajev, ki jih je opravljalo MTP²⁴:

Priznani turistični kraji	1938			1946
zdravilišča in toplice	10			9
planinsko klimatski kraji	29			27
Podzemске jame	1938			1946
(Postojnska, Županova, Škocijan pri Divači, Škocijan pri Rakeku)	1			4
Letovišča	32			67
(turistični kraji v ožjem smislu)				
Zimsko športni centri	1938			1946
(Planica, Pokljuka, Bohinj, Bloke)	4			4
Turistični kraji glede na sezono	1938			1946
	letna	zimska	letna	zimska
zdravilišča	10	-	9	3
planinsko klimatski kraji	29	3	27	4
letovišča	32	-	67	-

Podatki včasih niso povsem enotni, elaborat leta 1946 citira za leto 1938: 71 vseh priznanih turističnih krajev, od katerih pa 18 še ni imelo vodovoda, 17 jih je bilo brez kanalizacije, v 13 le deloma izpeljana, brez električne razsvetljave le 2 kraja, 44 kopališč, od tega 16 v umetnih bazenih.²⁵ Za celotno prvo povojno obdobje (v 40-tih in 50-tih letih) je značilno, da arhivsko gradivo KTG-ja in njegovih predhodnikov kaže stalna prizadevanja lokalnih oblasti in republiških organov, da bi naredili pregled stanja gostinskih in turističnih objektov in potreb njihove dograditve in adaptacije v povojnih razmerah. Omenjeni "republiški pregledi" se ne odražajo v preglednejših razvojnih elaboratih, temveč so prisotni v zelo različni dokumentaciji. Primerjava podatkov leta 1946 s predvojnimi podatki leta 1938 o stanju turističnih objektov privatnega in državnega sektorja kažejo naslednjo sliko:²⁶

	1938		1946	
	zasebni	državni	zasebni	državni
hoteli	83	20	25	52
domovi	4	66	-	149
zdravilišča	6	3	-	9
sanatoriji	3	2	1	2

"Razdelilnik investicijskih kreditov za leto 1947 po podjetjih in ustanovah Ministrstva trgovine in preskrbe Vlade LRS" prikazuje skupen znesek investicijskih

²⁴ AS, KTG, a.e. 676, š.k. 16.

²⁵ AS, KTG, a.e. 615, š.k. 14.

²⁶ AS, KTG, a.e. 676, š.k. 16.

kreditov za področje turizma 44.900.000 din.²⁷ Dokument natančneje razčlenjuje vse tri posamezne investicijske sklope (šolstvo, gostinska podjetja in ostala državna podjetja) vse do končne vsote za posamezno državno podjetje. Med najbolj zanimivimi finančnimi postavkami je vsekakor šolstvo, v katerem si državne finance deli pet strokovnih šol (Srednja in nižja gospodarska šola v Mariboru, Srednja in nižja gospodarska šola v Ljubljani, Srednja in nižja gospodarska šola v Novem mestu, Srednja in nižja gospodarska šola v Celju ter Gospodinjska šola "Vesna" v Mariboru). "Poročilo o realizaciji plana investicij v letu 1948"²⁸ daje nekoliko bolj strnjen pregled za zdraviliške gostinske objekte v Sloveniji (Dolenjske Toplice, Šmarješke Toplice, Rogaška Slatina, Radenci, Zdravilišče Dobrna) ter za pomembnejše hotelske objekte (Hotel Union v Ljubljani, Hotel Evropa Kranj, Hotel Orel Maribor, Dom pod Prisojnikom v Kranjski Gori, Hotel Mežaklja Bled, novogradnja Doma na Pokljuki).

Med pomembna sredstva delovanja turizma vsekakor sodijo tudi cestne povezave in tega so se zavedali že v letu 1949. Tako Ministrstvo za lokalni promet LRS obvešča Komite za turizem LRS (planski oddelek) o podatkih za zvezne, republiške in okrajne ceste. Tako je bilo v LR Sloveniji 9. januarja 1949 456,809 km "zveznih cest", 2.246,690 km "republiških cest" ter 4.908,380 "okrajnih cest", kar skupno pomeni 7.611,879 km vseh cest v Sloveniji.²⁹ Poleg cestnih povezav so pomembne tudi prometne zveze javnega prometa. Tako je dne 3.12.1947 Komite predlagal Glavni direkciji za eksploatacijo železnic v Ljubljani uvedbo "weekend vlakov" za letno in zimsko sezono: Ljubljana-Planica-Gorica z vmesnimi postanki, kopalni vlak Ljubljana-Rijeka-Opatija-Matulji z vmesnimi postanki v Postojni in Il. Bistrici ter vlak Ljubljana-Novo mesto-Črnomelj.³⁰ Hkrati so predlagali tudi popravke rednega železniškega voznega reda. Zanimivo je tudi to, da je v takratnih prevoznih razmerah predstavljalo železniško prevoznništvo tako pomemben del turizma, da so problematiko posameznih prog in voznih redov obravnavali tudi na regionalnih turističnih konferencah.³¹ Širša infrastruktura, kot sta energetika in oskrba z vodo, prav tako sodi med vprašanja, s katerimi so se ukvarjali turistični snovalci po vojni. Ker v letu 1951 opozarjajo, da "so turistični kraji nemogoči, ako nimajo ali nimajo dovolj zdrave vode za pitje in higienske potrebe", ugotavljajo, da bi idealno reševal to nalogo le vodovod.³² Opozarjajo pa tudi, da so obstoječi vodovodi dotrajani ali z nezadostno zmogljivostjo, kar velja tudi za turistična središča, kot so Ljubljana, Maribor, Nova Gorica, Bled, Postojna, Rogaška Slatina, Tolmin, Radenska Slatina, Dol. Toplice, Čateške Toplice, Idrija, Sežana, Novo mesto in Ptuj, ki pa v tem času še ni imel vodovoda. V Slovenskem Primorju so oskrbo z vodo reševale vodovodne naprave z zbiralniki, ki so bili precej poškodovani v vojni.³³ Zato so poudarjali nujnost sodelovanja Komiteja za turizem s

²⁷ AS, KTG, a.e. 675, šk. 16; ta znesek je področno zajemal: strokovno šolstvo 2.500.000, državna gostinska podjetja "Turist-hotel" 30.500.000 din in ostala državna podjetja republiškega pomena 11.900.000 din.

²⁸ AS, KTG, a.e. 537, šk. 12.

²⁹ AS, KTG a.e. 537, šk. 12; dokument daje tudi natančne podatke o stanju cest (kocke, beton, asfalt, makadam): vseh asfaltiranih 474.853 km in 2.135.272 km makadamskih cest.

³⁰ AS, KTG, a.e. 671, šk. 16.

³¹ Prav tam; izletniški vlak v Savinsko dolino, Smučarski vlak Ljubljana-Kamnik-Jesenice, ipd.

³² AS, KTG, a.e. 554, šk. 13.

³³ Sviščaki pod Snežnikom in Mašun pod Snežnikom v Okraju Il. Bistrica, podzemna jama Dimnice - Okraj Sežana.

Komitejem za vodno gospodarstvo LRS in z Upravo za vodno gospodarstvo LRS.³⁴ Za leto 1949 je ohranjen podatek o investicijah v Slovenskem Primorju: dokument sicer omenja, da še ni odobrenih investicij za to področje, zato so bila predvidena le manjša investicijska dela v gostinska podjetja, in sicer v republiška podjetja (Hotel Triglav Sežana, Hotel Kanin Bovec, Jamska restavracija Postojna) ter lokalna gostinska podjetja (manjši hotelski obrati in gostilne v okrajih Idrija, Sežana ter Tolmin). Skupno predvideno investiranje za ta predel je bilo 12.407.000 din.³⁵ Zanimivo je to, da je v letu 1948³⁶ Glavni odbor Planinske zveze Slovenije že razmišljal o izboljšavi avtobusnega prometa v Primorje zaradi povsem turističnih razlogov. Predvsem v dokumentu, poslanem Avtobusnemu in prevozniskemu podjetju SAP Ljubljana, opozarjajo na turistični pomen Postojnske jame, ki je v letu 1938 že imela 170.000 obiskovalcev,³⁷ zatorej poudarja pomen boljše avtobusne in železniške povezave Ljubljane s Trstom in Ilirsko Bistrico, tudi zaradi boljše dostopnosti do Snežnika, Razdrtega, Kozine, Divače, Cerknice in Babnega polja.

Pomemben del turističnih zmogljivosti je v povojnih razmerah predstavljal tudi zasebni sektor, predvsem ponudba "tujskih sob" (dejavnost, ohranjena še iz obdobja pred II. svetovno vojno). Ta dejavnost je bila ogrožena predvsem zaradi posebnosti povojnih razmer in nevarnosti zasega turističnih sob v "neturistične namene", zato so si na Upravi za turizem LRS prizadevali doseči dogovor s Predsedstvom Vlade LRS (Oddelek za gospodarsko koordinacijo).³⁸ Ta problem je obravnavala celo Zvezna turistična konferenca v Beogradu od 9. do 12. 12. 1947, ki je sprejela "načelo o zaščiti turističnih in gostinskih objektov v neturistične svrhe", kar pomeni v stanovanjske, vojaške, pisarniške in druge namene.³⁹ V glavnem se je odražal ta problem v pritožbah na odločbe stanovanjskih komisij pri Ljudskih odborih po Sloveniji z dodeljevanjem stanovanj v turističnih objektih. Zaradi splošne nezadostne zmogljivosti državnih in združenih gostišč in drugih zasebnih turističnih objektov je bilo tudi nemogoče izvajati "vsakokratni plan turističnega prometa".⁴⁰ Statistični pregled objavljen 16. marca 1948 prikazuje, koliko turističnih objektov je služilo za povsem drugačne namene: **30 hotelov, 56 gostišč, 1331 tujskih sob, 2035 ležišč**. Samo Jugoslovanska armada je od tega zasegla 13 hotelov, 17 gostišč, 596 tujskih sob in 916 ležišč; Državna uprava pa 10 hotelov, 13 gostišč, 406 tujskih sob in 597 ležišč.⁴¹

Pomembnost privatnega sektorja je bila večkrat poudarjena v letu 1948, ne samo v smislu zasege kapacitet v prvih povojnih razmerah, kjer si turizem celo težko predstavljamo, pač pa tudi v smislu oskrbe privatnega sektorja z živili in drugim materialom (tekstila, žimnic ipd.). Kljub temu je Glavna direkcija za turizem razmišljala o zagotavljanju oskrbe hotelov v Sloveniji za tuje goste. 3. februarja 1948 je tako direkcija obvestila Zvezno Ministrstvo za trgovino in

³⁴ Prav tam.

³⁵ AS, KTG, a.e. 18, šk. 1.

³⁶ Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1979, str. 928; 15. 9. 1947 je Prezidij ljudske skupščine FLRJ razširil veljavnost ustave na Slovensko Primorje, ker je začela veljati pariška mirovna pogodba z Italijo, podpisana 10. 2. 1947.

³⁷ AS, KTG, a.e. 732, šk. 18.

³⁸ AS, KTG, a.e. 537, šk. 12.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.

preskrbo FLRJ-Glavno upravo za turizem, Beograd o tem, kateri hotelski in gostinski objekti v Sloveniji so namenjeni tujim turistom, pri čemer je bila prisotna tudi realna zavest o "negotovem pričakovanju inozemskih turistov".⁴²

Turistične konference in organizacijski dogovori

Med prvimi konferencami za področje turizma zasledimo 9. oktobra 1946 "Konferenco organov turizma za sestavo petletnega načrta izgraditve turizma v LR Sloveniji".⁴³ Ker je bil Odsek za turizem pod vodstvom Karla Kušarja v sestavi Ministrstva za trgovino in preskrbo LRS, je bil tudi petletni načrt turizma sestavni del planiranja celotnega ministrstva. Na omenjeni konferenci je petletni načrt za turizem predstavil A. Vrhunec, šef Odseka za načrtovanje pri MTP-ju. Petletni perspektivni načrt je poudarjal investicijska vlaganja na področju turizma. Za leto 1946 je Vrhunec navedel 1.700.000.000 din investicij, ki "daleč presega vse predvojne letne investicije".⁴⁴ Zaradi investicijskih potreb drugih gospodarskih sektorjev pa je bilo poudarjeno, da se ta znesek v letu 1947 ne bo povečal. Pri vsebinski sestavi petletnega plana so se iz vseh obstoječih turističnih organizacij⁴⁵ iskali predlogi za oblikovanje skupnega načrta, kar je bilo za "centralizirano petletko" nekoliko nenavadno. Za podjetje Putnik, kot podjetje "zveznega značaja", je bilo poudarjeno, da bo moral izdelati načrt za Zvezno vlado, ki mu bo določila investicijsko kvoto. Zanimivo je, da so se strinjali že v letu 1946, da je treba v petletnem načrtu upoštevati tudi Slovensko Primorje, planinske domove in kraške podzemne jame. Posebna komisija pa naj bi predloge vseh naštetih organov oblikovala v enoten petletni plan.

V prvem obdobju turistične organiziranosti so bile značilne Zvezne turistične konference za vse republiške organe turizma, ki so običajno potekle v Beogradu. V fondu Komiteja za turizem in gostinstvo so primarni dokumenti omenjenih konferenc ohranjeni le deloma,⁴⁶ pač pa je več sekundarnih dokumentov, ki govore o pripravi slovenske delegacije na vsako zvezno turistično konferenco. Običajno je to poročilo ali elaborat za Zvezno turistično konferenco, ki podaja opis stanja in aktualno turistično problematiko v Sloveniji v preteklem letu.⁴⁷ Zvezne turistične

⁴² Prav tam. Naštetih objekti za tuje turiste 3. 2. 1948: Hotel Slon Ljubljana, Hotel Evropa Kranj, Hotel Orel Maribor, Hotel Evropa Celje, Hotel Toplice Bled, Hotel Zlatorog Bohinj, Hotel Terapija Radenska Slatina, Zdraviliški dom Šmarješke Toplice, Dom pod Prisojnikom Kranjska gora, Dom na Pokljuki (v gradnji), Dom v Planici Rateče-Planica, Dobrnske Toplice-Zdraviliški dom, Rogaška Slatina-Slovenski dom, Dolenjske Toplice-Kopališki dom.

⁴³ AS, KTG, a.e. 579, šk. 13.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ AS, KTG, a.e. 579, šk. 13; Odsek za turizem MTP, Podjetje Turist-hotel, Zveza nameščencev in delavcev gostinske stroke, Združenje gostinskih podjetnikov, Podjetje Putnik, Planinsko društvo, Turistično društvo.

⁴⁶ AS, KTG, a.e. 518, 519, 520, 522, 523, šk. 12 in a.e. 593, šk. 14.

⁴⁷ AS, KTG, a.e. 581, šk. 13, poročilo IO Turističnega društva Slovenije za zvezno konferenco o turizmu v letu 1946; AS, KTG, a.e. 593, šk. 14, Program rada savezne turistične konferencije 1947 in Elaborat za vsedrjavno turistično konferenco, 1947; AS, KTG, a.e. 700, šk. 17, Poročilo za zvezno turistično konferenco (odgovor na Okrožnico 22. 11. 1948); AS, KTG, a.e. 523, šk. 12, poročilo slovenskih državnih organov za konferenco 1949 Turizem leta 1948 v LRS.

konference v Beogradu so potekale v naslednjih letih: 1946, 1947, 1948 in 1949.⁴⁸ V fondu KTG ni podatka o poteku zvezne konference za leto 1950.

Regionalne turistične konference

Regionalne turistične konference so bile prvič organizirane konec leta 1947 in konec leta 1948 v naslednjih regijah: v Ljubljani 16. 10. 1947 v prostorih Hotela Union,⁴⁹ v Celju 27. 10. 1947 v prostorih Hotela Evropa,⁵⁰ v Novem mestu 20. 10. 1947 v dvorani okrožnega sodišča,⁵¹ v Postojni 25. 10. 1947 v prostorih Jamske restavracije⁵² ter v Mariboru 23. 10. 1947 v prostorih Okrajnega odbora OF Maribor.⁵³ Vsaka regionalna konferenca zajema poročila vseh Okrajnih LO-jev, ki so delovali na posameznih regijah in so zato lokalno obravnavali stanje turističnih objektov ter možnosti nadaljnjega razvoja. Vsem regionalnim konferencam za leto 1947 je predsedoval Jožko Sottler - vodja plana turističnega prometa pri Upravi za turizem in gostinstvo LRS, kar kaže tudi na plansko usmeritev vsebine prvih turističnih konferenc. Pri izvedbi konferenc je imelo pomembno vlogo tudi Turistično društvo Slovenije, katerega delo je podpirala tako Uprava za turizem in gostinstvo kot tudi Komite za turizem in gostinstvo Vlade LRS. V pripravah na turistično konferenco leta 1948 je Turistično društvo Slovenije izpostavilo, da je težišče dela društva in njegovih podružnic "na olepševanju turističnih krajev".⁵⁴ Od Komiteja pa so pričakovali predvsem "moralno zaslonbo in materialno pomoč". Regionalne turistične konference za leto 1948 so potekale od 16. 11. do 3. 12. 1948 v Ljubljani, Mariboru, Celju, Radenski Slatini, Novem mestu in Postojni. V zaključkih vseh regionalnih konferenc za leto 1948 je razviden splošen odnos do turizma v tem obdobju ter razumevanje njegove namembnosti v socialistični družbeni ureditvi. Ugotavljajo, da je "... turizem celotnega področja LRS važen činitelj v ljudski dejavnosti. Niso tu posredi samo gospodarski, kulturni in politični momenti; namen nuditi delovnemu človeku zasluženi odmor, utrjevanje njegovega zdravja, sploh telesno in umsko sprostitev, daje novemu socialističnemu turizmu njegovo pravo vsebino in zato še posebno vlogo in pomen".⁵⁵ Posamezne regionalne konference so obravnavale problematiko, ki je bila značilna za določeno področje, in sicer s povsem konkretnimi problemi posameznih krajev, tako npr. vozne povezave, varstvo spomenikov ipd.

⁴⁸ Več o tem Natalija Glažar: Slovenske in zvezne turistične konference 1945-1949, Arhivi, 2000, št. 1-2.

⁴⁹ AS, KTG, a.e. 1, šk. 1; za naslednje okraje: Okrajni LO Ljubljana-okolica, Mestni LO Ljubljana, Okrajni LO Grosuplje, Okrajni LO Jesenice, Okrajni LO Kranj, Okrajni LO Kamnik, Okrajni LO Škofja Loka.

⁵⁰ AS, KTG, a.e. 2, šk. 1; za Mestni LO Celje, Okrajni LO Slovenske Konjice, Okrajni LO Mozirje, Okrajni LO Šmarje pri Jelšah, Okrajni LO Trbovlje.

⁵¹ AS, KTG, a.e. 3, šk. 1; za Okrajni LO Črnomelj, Okrajni LO Trebnje, Okrajni LO Novo mesto, Okrajni LO Kočevje, Okrajni LO Krško.

⁵² AS, KTG, a.e. 4, šk. 1; za Okrajni LO Tolmin, Okrajni LO Idrija, Okrajni LO Postojna, Okrajni LO Ilirska Bistrica, Okrajni LO Rakek, Okrajni LO Gorica, Okrajni LO Sežana.

⁵³ AS, KTG, a.e. 5, šk. 1; za Mestni LO Maribor, Okrajni LO Maribor-okolica, Okrajni LO Lendava, Okrajni LO Prevalje, Okrajni LO Radgona, Okrajni LO Ljutomer, Okrajni LO M. Sobota, Okrajni LO Ptuj, Okrajni LO Slovenska Bistrica.

⁵⁴ AS, KTG, a.e. 694, šk. 17.

⁵⁵ AS, KTG, a.e. 693, šk. 17.

Zaključki vseh regionalnih konferenc za leto 1948, dne 8. decembra 1948, zajemajo kar 37 točk,⁵⁶ ki opozarjajo ne samo na potrebo izgradnje in modernizacije turističnih krajev", pač pa tudi dati "regulativno osnovo za prednost važnejših turističnih krajev, opozarjajo na posebnost vključitve Slovenskega Primorja, ki je prešel v LRS, izkoriščanje kulturno-zgodovinskih in naravnih znamenitosti v turistične namene, na označbo vseh pomembnejših krajev iz NOB, preprečevanje industrijskega onesnaževanja rek (zlasti Save), izboljšavo prometnih in voznih povezav, okrepitev ljubljanske filiale Putnik za izvajanje "množičnega turizma", omejevanje konzuma alkoholnih pijač,⁵⁷ ustanovitev turističnih svetov pri Okrajnih LO, načrtovanje izletov s Putnikom in turističnimi društvi, podpiranje izletniškega turizma delovnih ljudi med vikendi in tudi ponudba zabave. V zaključkih konferenc nadalje naštevajo, da je treba turizem bolj vzpodbujati tudi pri delovnih ljudeh, da je novemu turizmu potreben študij in znanstveno-kritična obravnava, da se vzgaja strokovni kader in tudi prevzgoja širokih množic⁵⁸ ter izboljšava informacijske službe za turiste itd.

Regionalne konference so podale tudi nekaj statističnih podatkov o večanju števila gostov v prvih letih⁵⁹:

	1946	1947	1948 (do septembra)
število gostov	160.643	215.207	180.243
število nočitev	638.082	1.137.290	991.402

Izračunano povprečje za obdobje med leti 1932-1940 kaže⁶⁰:

število gostov	181.237	(tujih: 46.432,	domačih: 134.805)
število nočitev	921.048	(tujih: 239.356,	domačih: 681.692)

Ta primerjava pokaže, da glede na predvojno raven turizma tudi povojni turizem (vsaj v številkah) ne more biti zanemarljiv, ker že z letom 1947 preseže predvojno nekajletno povprečje tako v številu gostov kot v številu nočitev. Z letom 1947 dosežejo celo maksimalno stanje turističnega prometa iz leta 1938 (v številu gostov: 214.073 in v številu nočitev: 1.136.022). Bistven pa je po vojni predvsem osip tujih gostov, ki so pred vojno dosegli povprečje 46.432 letno, maksimalno pa leta 1938 z 62.946 tujimi gosti. Po II. svetovni vojni pa v letu 1946 le 3.134 tujih gostov in leta 1947 6.478 tujih gostov. Tuji gostje so v predvojnem obdobju predstavljali okrog eno četrtnino vsega turističnega prometa v slovenskem prostoru, neposredno po vojni pa le 3% za leto 1947 in 1,9% za leto 1946, kar je tudi povsem razumljivo. Zelo slikovit je tudi podatek o letnem dohodku, izračunanem za obdobje pred II. svetovno vojno: letno je bilo vseh gostov okrog 200.000, povprečna doba bivanja 5 dni, kar zneso 1 milijon nočitev na leto, povprečni potrošek gosta je bil 100 din na dan (nastanitev, hrana, potni

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ AS; KTG, prav tam; slikovito se izrazijo glede konzuma alkohola na dopustu: "vsakdo naj bi dobil pripadajočo merico. Interesi skupnosti seveda izključujejo prekomerno uživanje ali celo pijančevanje in bi bilo zoper kršilce - konzumente, kakor za gostince - uporabiti kazenske sankcije".

⁵⁸ Da se izboljša tudi odnos podeželjskega prebivalstva do turistov.

⁵⁹ AS, KTG, a.e. 694, šk. 17; iz uvodnega nagovora na eni od konferenc v letu 1948.

⁶⁰ AS, KTG, a.e. 589, šk. 13.

stroški, osebna poraba), kar zneso letni dohodek 100 milijonov din v slovenskem prostoru.⁶¹

Dne 1. oktobra 1949 je gostinska mreža zajemala 50 hotelov, 759 nočišč, 45 restavracij, 2858 gostiln, 83 bifejev, 84 kavarn-slaščičarn in 5 barov. Prenočitvene kapacitete so bile v državnem sektorju 10.427 postelj, v zasebnem sektorju 821 postelj, kar je skupno 11.248 postelj.⁶² Od tega je bila vsaka postelja zasedena povprečno samo 100 dni v letu, povprečen gost pa je bival okoli 5 dni (v zdraviliščih 10 dni). Največ turističnega prometa je bilo v poletni sezoni, kjer pa je bila prenočitvena zmogljivost daleč premajhna (za domače goste). Poleg rekreativnega in zdravstvenega turizma so razmišljali tudi o mladinskem turizmu (spoznavanje domovine, kulture, taborjenja, vzgojni pomen - po vzoru Sovjetske zveze). Že konec leta 1948 so razmišljali o tem, da bo motorizirani turizem naraščal posebno z odprtjem meja - in z začetkom mednarodnih turističnih tokov. O morebitnem nadaljevanju letnih regionalnih turističnih konferenc v letih 1949 in 1950 v fondu KTG ni podatkov.

Razvoj gostinstva

Razvoj gostinstva v povojnem obdobju je tako obširna tema, da bi zahtevala povsem ločeno obravnavo, zato prikazujem le nekaj glavnih smeri razvoja in težav, s katerimi so se srečevali. Gostinsko dejavnost je v začetku vodila Uprava za turizem in gostinstvo pri MTP (ustanovljena 30. 5. 1947⁶³), dokler se ni pokazala potreba po samostojnem organu za gostinstvo in je bila ustanovljena posebna Glavna direkcija za gostinstvo 20. maja 1949 v okviru Komiteja za turizem in gostinstvo Vlade LRS.⁶⁴ V prvem povojnem obdobju se kot turistično podjetje pojavlja predvsem dvoje podjetij, "Turist hotel" za gostinsko področje ter "Podjetje Putnik" za turistično področje (izletništvo, množični turizem). Podjetje Turist-hotel je bilo ustanovljeno 14. 3. 1946 kot Državno gostinsko podjetje. Imelo je svoje gostinske objekte po vsem ozemlju takratne LR Slovenije in je prevzelo tudi večino z nacionalizacijo zaseženih gostinskih podjetij ter v treh mesecih obnovilo 99 gostinskih obratov.⁶⁵ Na informativnem sestanku z namenom razmejitev delokrogov v gostinstvu 10. oktobra 1946 so prišli do zaključka, da ni potrebe za ustanovitev vsedržavnega gostinskega podjetja, ker je imelo v tem obdobju Podjetje Turist-hotel že organiziran aparat za vodstvo gostinskega podjetja - preureditev pa bi pomenila le večje finančne izdatke.⁶⁶ Gostinsko podjetje Slovenije Turist-hotel je tako 31. decembra 1946 oblikovalo predlog za osnovanje gostinstva v LRS in ga naslovilo na Upravo za turizem in gostinstvo pri MTP.⁶⁷ Ta predlog je zajemal: 1. turistični delokrog uprave: Planinsko društvo, Turistično

⁶¹ AS, KTG, a.e. 615, šk. 14; Elaborat k proračunu stvarnih izdatkov za pospeševanje turizma v letu 1946 (MTP; Uprava za turizem)

⁶² AS, KTG, a.e. 694, šk. 17.

⁶³ UL LRS, št. 22, 1947.

⁶⁴ UL LRS, št. 17, 1949.

⁶⁵ AS, KTG, a.e. 318, šk. 9; Natalija Glažar: Turizem kot gospodarska panoga v fondih uprave po letu 1945. Zbornik XVII. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije. Koper, okt. 1996.

⁶⁶ AS, KTG, a.e. 615, šk. 14; zapisnik sestanka 10. 10. 1946 za razmejitev delokrogov.

⁶⁷ AS, KTG, a.e. 615, šk. 14.

društvo, jamarstvo, DAPPS⁶⁸- v zadevah turizma, železniško upravo, upravo brodarstva in civilnega letalstva ter 2. gostinski delokrog uprave: a) neposredno operativno-upravno vodstvo republiških gostinskih podjetij (brez operativnega vpliva LO-jev), b) načrtno kontrolno vodstvo (s posredovanjem LO-jev) vseh nižjih državnih gostinskih podjetij v LRS (okrajnih, mestnih, krajevnih) in c) načrtno in kontrolno vodstvo združnega in zasebnega gostinstva. Vsa podjetja skupaj bi imela naziv "Državna gostišča Slovenije". Organizacija gostinstva je predvidevala osem republiških gostinskih podjetij: tri v mestih (Ljubljana, Celje, Maribor), eno letoviško podjetje (Bled) in štiri zdraviliška podjetja (Rogaška Slatina, Radenci, Dobrnske Toplice, Združene Dolenjske Toplice).⁶⁹ Republiška podjetja so se imenovala "Gostinsko podjetje Turist-hotel v Ljubljani, Bledu ... itd.", nižja podjetja pa z imenom "Okrajno (mestno ali krajevno) gostinsko podjetje Zagorje, Maribor itd.". Ekspoze k proračunu stvarnih izdatkov za pospeševanje turizma v letu 1946 (MTP; Odsek za turizem) določa 300.000 din za pospeševanje in kontrolo gostinstva (vključno za preureditev in modernizacijo) okrog 6000 gostinskih obratov, ki jih je takrat delovalo na slovenskem ozemlju.⁷⁰ Glede na celotni proračunski znesek (3.805.000 din) za turistično in gostinsko področje skupaj so bila sredstva, namenjena tako širokemu področju kot je gostinstvo, precej nizka (7,8% proračunskih sredstev). Podobno je bilo tudi mnenje avtorja omenjenega ekspozija. Iz istega proračunskega predloga je namreč razvidno, da je bila enaka vsota kot gostinstvu namenjena tudi podpori tujsko prometnim zvezam in društvom ter enaka za organizacijo in propagiranje množičnih izletov, festivalov, koncertov ter nekoliko nižja vsota za nabavo inventarja Strokovni šoli za turizem in gostinstvo. Na splošno pa so bila najvišja sredstva namenjena področju propagande (22,5% celotnega proračuna).⁷¹

Za področje gostinstva je bilo za koordinacijo na republiškem nivoju potrebno Odseku za turizem pri MTP reševati probleme skupaj z Odsekom za trgovino v okviru MTP. Šef Odseka za turizem Karel Kušar je 7. oktobra 1946 že opozarjal na povezavo z referentom za turizem pri PNOO za Slovensko Primorje ter na priprave za priključitev cone B (tako za planiranje gostinstva, kot tudi turizma) - zatorej vključiti cono B v petletni gospodarski plan.⁷²

Državno podjetje Turist-hotel je poleg gostinske dejavnosti opravljalo tudi del propagandne dejavnosti. Večina propagandnega dela pa je bila dodeljena podjetju Putnik - predvsem za turistično propagando v tujini (sklenjeno na Zvezni turistični konferenci v Beogradu 1946), za kar je Putnik tudi prejemal redno provizijo iz vseh turističnih sektorjev.⁷³ Kljub temu je del propagandne dejavnosti izvajal tudi Turist-hotel, njegovi stroški pa naj bi planirano znašali skupno za leto 1947 1.000.000 din, s naslednjo razdelitvijo: za slatine 250.000 din, za letno sezono letovišča in zdravilišč 500.000 din, za reklamo zdravilišč v zimski sezoni 100.000

⁶⁸ DAPPS - Državno avto-prevozniško podjetje Slovenije.

⁶⁹ AS, KTG, a.e. 615, šk. 14.

⁷⁰ Prav tam. Ekspoze k proračunu stvarnih izdatkov za pospeševanje turizma v letu 1946.

⁷¹ Prav tam. Za primerjavo vrednosti: V letu 1947 je bila cena penziona s tremi obroki in nočitvijo od 125-370 din, cene sob pa od 30-140 din, povprečna plača uslužbenca je bila 4000 din (AS, KTG, a.e. 581, šk. 13; Elaborat za vsedržavno turistično konferenco: Cene gostinskih storitev 1947).

⁷² AS, KTG, a.e. 615, šk. 14; Načrt za delo Odseka za turizem in gostinstvo pri MTP.

⁷³ AS, KTG, a.e. 581, šk. 13; zapisnik Odseka za turizem 5. 2. 1947.

din.⁷⁴ Iz omenjenih razlogov je tudi podjetje Turist-hotel zahtevalo svojo redno provizijo, predvsem iz nočitev privatnega sektorja. Podjetje Turist-hotel je prevzelo tudi organizacijo "Blejske turistične sezone" v letu 1946, ki je domnevno ena prvih turističnih prireditev po II. svetovni vojni in je potekala med 6. in 8. junijem 1946.⁷⁵

Med najpomembnejšimi opravili državnih organov za področje gostinstva je bila že v letu 1946 kategorizacija gostinskih objektov, ki je predvidevala štiri kategorije: v prve tri so se razvrstili objekti, ki so bili neobhodno potrebni turističnemu sektorju; vsi ostali objekti pa so bili razporejeni v IV. kategorijo ter se v roku največ 5-tih let modernizirali in usposobili za eno od treh kategorij.⁷⁶ Za gostinstvo je bilo vsekakor središčno tudi vprašanje preskrbe s hrano. Ker je bila oskrba organizirana centralizirano, se v letu 1946 pojavljajo potrebe po "kontingentih prehrane za turiste".⁷⁷ Prav tako so že v letu 1946 opozarjali na potrebo po izboljšavi kvalitete hrane za turiste, pa tudi po znižanju cen "ako naj turizem postane last delovne množice".⁷⁸ Vendar so tudi v poznejšem obdobju 1948-49 še problemi s prehransko oskrbo (npr. pomanjkanje govejega mesa, ki ga državna podjetja niso smela nabavljati na prostem trgu ipd.). V nekoliko poznejšem obdobju 1948-51 je bilo področje gostinstva na nivoju državne uprave bolje organizirano, predvsem z delovanjem Komiteja za turizem in gostinstvo pri Vladi LRS. Organizacijska struktura komiteja, ustanovljenega 20. 8. 1948⁷⁹ pa je za področje gostinstva imela naslednje oddelke: Glavno direkcijo za gostinstvo LRS (ustanovljena 20. 5. 1949), Agencijo za preskrbo gostinstva LRS, v Planskem oddelku Komiteja: referat za omrežje, postranske obrate gostinstva, kapitalno izgradnjo in kadre ter referat za preskrbo in prometna sredstva, v operativnem oddelku komiteja: odsek za gostinstvo, ki je imel v sestavi: referat za neakumulativno gostinstvo, referat za akumulativno gostinstvo, referat za postranske obrate gostinstva, skupino za poslovno organizacijo in instruiranje.⁸⁰

Organizacija gostinstva na nivoju ljudskih odborov

Na območju vsakega (mestnega) okrajnega LO se je ustanovilo "Okrajno (mestno) združenje gostinskih podjetij", v katerega so bila včlanjena vsa državna gostinska podjetja na območju okraja (pripadnost podjetij, republiška, okrajna ali krajevna), vsa zakupna gostišča, združna gostišča, obrati družbene prehrane, sindikalni in drugi počitniški domovi, planinske postojanke in gostišča drugih

⁷⁴ Prav tam, Pripombe podjetja Turist-hotel na zapisnik Odseka za turizem pri MTP 5. 2. 1947.

⁷⁵ AS, KTG, a.e. 250, šk. 7.

⁷⁶ AS, KTG, a.e. 581, šk. 13; Poročilo za zvezno konferenco o turizmu 1946.

⁷⁷ AS, KTG, a.e. 289, šk. 8.

⁷⁸ AS, KTG, a.e. 581, šk. 13.

⁷⁹ UL LRS, št. 36, 1948; Komite je prevzel pristojnosti ukinjene Uprave za turizem in gostinstvo LRS. Komite za turizem je bil ustanovljen 20. 8. 1948, vendar so do konca leta 1948 "tekli posli po starem" (domnevam, da je Komite zaživel šele v letu 1949). S Komitejem se izvede organizacijska razdelitev pristojnosti - Komite izključno za funkcionalne posle, operativne zadeve pa se prenesejo na njemu podrejene organe (AS, KTG, a.e. 523, šk. 12).

⁸⁰ AS, KTG, a.e. 635, šk. 15.

organizacij.⁸¹ Združenje je imelo svoj upravni svet in nadzorni svet ter ravnatelja združenja (postavljenega na predlog upravnega sveta ter Okrajnega LO). Združenje je organiziralo in izvajalo vso materialno oskrbo za gostinska podjetja in obrate. Komite za turizem in gostinstvo je nakazoval vsakemu združenju "planske in izven planske kontingente iz državnih fondov". Stroške za vzdrževanje svojega administrativnega aparata je združenje krilo iz prispevkov članov združenja. Sestavek je predvideval tudi, da morajo akumulativna gostinska podjetja v združenju odvajati združenju del svoje akumulacije - ta sredstva pa se zbirajo v Skladu za pospeševanje gostinstva. Čeprav privatna gostinska podjetja niso bila člani združenja, so bila v evidenci za materialno oskrbo ter v evidenci gostinske službe. Republiška, okrajna in krajevna vodstva državnih gostinskih podjetij so še naprej obdržala funkcije operativnega upravnega voditelja, četudi so bili člani združenja (razbremenili so se le operativnih poslov materialne oskrbe). S tem pa se je razbremenilo tudi delovno področje okrajnih (mestnih) organov za turizem in gostinstvo (poverjeništev, uprav in referatov).⁸²

Zaključek

Kljub zgodnjemu povojnemu obdobju, katerega glavna naloga je bila obnova dežele, srečamo korenine povojnega turizma, ki so se presenetljivo hitro razrasle ter poskušale čim širše zajeti področja takratnega življenja. Ne glede na to da je bil poudarjen "delavsko-množični turizem", pa so predvojne izkušnje in posamezne osebnosti vplivale na veliko širše in dolgoročneje načrtovanje ter razmišljanje o turizmu, čeprav še ni bilo realnih okoliščin za celovito realizacijo. Poznejšemu razvoju je vsekakor pripomoglo tudi razvijanje šolskega sistema za oblikovanje turističnega kadra - česar ne obravnavam, ker bi vsebina zahtevala podrobnejši prikaz razvoja turističnega šolstva, ki se je realiziral predvsem v dveh gostinsko turističnih izobraževalnih ustanovah: Srednji šoli za gostinstvo in turizem v Ljubljani ter Nižji gostinski šoli v Rogaški Slatini. Ugodna zvezna državna podpora turističnemu sektorju je vsekakor bila podlaga za oblikovanje državno-administrativnih organov za ta gospodarski sektor, kot tudi za razvoj državnih turističnih in gostinskih podjetij. Upam si tudi trditi, da je taka povojna politična odločitev o "sprejemljivosti turizma" - kot nekdanjega "kapitalističnega užitkarstva, v novem socialističnem sistemu, bila ena od ključnih razlik z ostalimi socialističnimi državami v srednji in vzhodni Evropi. Ta razlika pa je stopila na vidno mesto že konec 40-tih in v 50-tih letih.

Natalija Glažar

TOURISM IN SLOVENIA BETWEEN 1945 AND 1950

S u m m a r y

After the Second World War in Slovenia, new foundations were laid for tourism, regardless of a rich pre-war experience. Massive, working-class tourism could only exist within the framework of a

⁸¹ AS, KTG, a.e. 717, šk. 18; Reorganizacija organov za turizem in gostinstvo (Ponatis članka v Ljudski upravi, št. 12/1950).

⁸² Prav tam.

centralist, planned economy, which could not afford to ignore such an important branch of the economy as tourism. At that time, however, tourism was perceived as 'health leisure for the working masses' rather than as a branch of the economy with revenue generating potential. Although this 'workers' tourism' focused on domestic guests, tourism planners of the time displayed a surprising variety of endeavours and ideas.

During that period solid structural foundations were set in tourism-orientated Slovenia, that allowed for a blossoming of tourism in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the 1960s and 1970s. At government level, the structural forms often changed. The most important among these were the Bureau of Tourism and Catering of the People's Republic of Slovenia (1948-1951), the Tourism and Catering Committee of the PRS Government and the Head Office for Tourism and Catering of the PRS Government (1951).

The most important among the non-governmental tourist organisations was the Tourist Society of Slovenia, renamed the Tourist Association of Slovenia in 1950, which connected local tourist organisations to a national network. The ownership structure of tourist facilities showed the following picture: the total number of privately owned facilities in the pre-war period roughly matched those owned by the State. After the Second World War, however, State ownership prevailed over the private, which became insignificant. New investments were made predominantly in health resorts and spas, such as Dolenjske and Šmarješke Toplice, Rogaška Slatina, Radenci and Dobrna, as well as in major hotels in Ljubljana, Maribor, Kranj, Kranjska Gora and Bled. After the war, a major hindrance to the development of tourism was the use of many former tourist facilities for residential, military and administrative purposes. In the field of catering, apart from the categorisation of hotel and restaurant facilities, State owned enterprises were reorganised within the framework of a national hotel and catering company 'Turist Hotel'.

In the initial period, annual conferences on tourism were the professional basis for its development. From 1946 to 1949, federal conferences on tourism were held in Belgrade. Particularly significant for Slovenian tourism were the annual regional conferences, the documentation of which for the years 1947 and 1948 is entirely preserved. These were held in six regions: Ljubljana, Maribor, Celje, Radenci, Novo mesto and Postojna. In the period of the centralised economy, the leading role in tourism was played by the two State controlled companies, Putnik (for travelling and advertising) and Turist Hotel (for the organisation and running of hotel and catering facilities).